

BOSHLANG'ICH SINFLAR TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA IJODIY MUHITNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI (TABIIY FANLAR MISOLIDA)

Xudayqulova Shahlo Mamaniyozovna

Dotsent, O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Ismoilova Charos O'tkir qizi

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

Charos_ismoilova01

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida, xususan tabiiy fanlar o'qitilishi jarayonida ijodiy muhitni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari va amaliy metodik yondashuvlari keng yoritilgan. Ijodiy muhit — bu o'quvchilarda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, yangicha yondashuv va ijodiy izlanishga asoslangan shaxsiy rivojlanishni ta'minlaydigan pedagogik sharoit sifatida qaraladi. Maqolada ijodiy muhit tushunchasining ta'lim-tarbiyadagi o'rnini, uning ahamiyati va shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada tabiiy fanlarning bolalarda kuzatuvchanlik, mulohaza yuritish, tajriba o'tkazish, sabab-oqibat aloqalarini tushunish kabi ko'nikmalarni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilishi alohida ta'kidlanadi. Tabiiy fanlar darslarida ijodiylikni rag'batlantirishga xizmat qiluvchi turli interfaol metodlar, amaliy topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy faoliyatning samaradorligi misollar asosida tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Ijodiy fikrlash, metodika, pedagogik yondashuv, innovatsion metodlar, o'quvchi faolligi, mustaqil ta'lim, o'qituvchi roli, interfaol usullar.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – ijodiy, mustaqil fikrlay oladigan, yangicha yondashuvga ega shaxsni tarbiyalashdan iborat. Ayniqsa, bu jarayon boshlang'ich ta'lim bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan shu davrda o'quvchilarda atrof-muhitni anglash, bilimga bo'lgan qiziqish, o'z fikrini erkin ifoda etish va izlanishga intilish kabi asosiy intellektual va ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi. Mazkur bosqichda yaratiladigan ta'lim muhitining sifati kelajakdagi ta'lim samaradorligining poydevorini tashkil qiladi.

Ijodiy muhit – bu o'quvchilarning faolligini, fikrlash doirasini kengaytirishga xizmat qiladigan, ularni yangilikka, izlanishga, tadqiqotchilikka yo'naltiradigan pedagogik makondir. Bunday muhitda o'quvchi o'zini dars jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol subyekti sifatida his qiladi. Ayniqsa, tabiiy fanlar o'quvchilarda kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash, sabab-oqibat munosabatlarini tushunish, tajriba asosida xulosa chiqarish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bois, aynan tabiiy fanlar misolida ijodiy muhitni shakllantirish – ta'lim sifati va mazmunini yangi bosqichga olib chiqishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Ijodiy muhit tushunchasi va uning ta'limdagi o'rni.

Ijodiy muhit — bu o'quvchilarda erkin fikrlash, o'z g'oyalarini ilgari surish, o'zgacha qarash va muammolarga noyob yechimlar topishga rag'batlantiruvchi pedagogik sharoitdir. Bunday muhit o'quvchilarni faollikka undaydi, bilimlarni shunchaki yod olish emas, balki ularni chuqur anglab, amaliyotga tadbiq etishga o'rgatadi.

Ijodiy muhitning asosiy tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi: Erkin va ochiq muloqot; Tanqidiy va tahliliy fikrlashni qo'llab-quvvatlash; O'yin va interfaol metodlar asosidagi yondashuv; Muammoni hal qilishga yo'naltirilgan topshiriqlar; Har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olish.

Ijodiy muhit ayniqsa boshlang'ich sinflarda muhim ahamiyatga ega. Chunki bu davrda bola atrof olam bilan ilk bor tanishadi, o'z dunyoqarashini shakllantiradi va o'qishga bo'lgan munosabati mustahkamlanadi. Agar bu bosqichda ijodkorlikka asoslangan, ochiq va erkin fikr almashinuvi mavjud bo'lgan muhit yaratilsa, bola kelgusida ham har qanday vaziyatda yangicha fikr yurita oladigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxs bo'lib voyaga yetadi.

Ijodiy muhit mavjud bo'lgan sinflarda o'quvchilarning motivatsiyasi yuqori bo'ladi, ular dars jarayonida ishtirok etishga, savollar berishga, fikr almashishga va o'z xulosalarini chiqarishga intiladilar. Bu holat ularning shaxsiy rivojiga, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga va jamiyatda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi.

Tabiiy fanlar – ijodiy yondashuv uchun qulay maydon.

Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarda ilmiy tafakkur, kuzatuvchanlik, izlanishga qiziqish kabi jihatlarni shakllantiruvchi muhim fanlar sirasiga kiradi. Bu fanlar orqali o'quvchilar atrof-muhitdagi jarayonlar, hodisalar va qonuniyatlar bilan tanishadi, ularga o'z mustaqil kuzatuv va tajribalari orqali baho berishni o'rganadilar.

Masalan, “suv aylanishi”, “o'simliklar hayoti”, “quvvat va harakat” kabi mavzular o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni tajriba asosida fikrlashga o'rgatish imkonini beradi. Har bir mavzu doirasida kichik loyiha ishlari, tajribalar, o'yinli topshiriqlar orqali ijodiy fikrlash, mustaqil kuzatish va xulosa chiqarish malakalari rivojlanadi.

Tabiiy fanlar orqali o'quvchi doimiy ravishda kuzatadi, taqqoslaydi, tajriba o'tkazadi, fikr yuritadi, muammoga yechim izlaydi. Bu jarayonlar bola fikrining faollashuviga, ijodiy tafakkurning shakllanishiga olib keladi. Tabiatdagi har bir hodisa, har bir tirik mavjudot bolaning e'tiborini jalb etuvchi, uni o'ylashga va savol berishga majbur qiluvchi ob'ektga aylanadi.

Misol uchun, o'quvchilarga "Nega daraxtlar kuzda barg to'kadi?" degan oddiy savol berilsa, bu ularda qator taxminlar va izlanishlarga sabab bo'ladi. Ular fikrlaydi, mulohaza yuritadi, o'z kuzatuvlarini olib boradi. Bunday o'quv faoliyati faqat tayyor javob olish bilan emas, balki o'z yo'lidan javob topish orqali amalga oshadi. Aynan mana shu jarayon — ijodiy yondashuvning negizidir

Tabiiy fanlarning o'ziga xos xususiyati – bu fanlar orqali o'qituvchi har bir o'quvchini faol subyekt sifatida jalb eta oladi. Sinfdagi har bir bola tajriba o'tkazadi, savol beradi, fikr bildiradi va o'z nuqtayi nazarini asoslaydi. Bunday sharoit esa ijodiy muhitning tabiiy tarzda shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijodiy muhitni shakllantirishda samarali metodlar.

Ijodiy muhitni shakllantirish uchun an'anaviy metodlardan tashqari, zamonaviy, interfaol va innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhimdir. Quyida boshlang'ich sinflarda, ayniqsa tabiiy fanlar darslarida qo'llash mumkin bo'lgan ba'zi samarali metodlar keltirilgan:

Muammoli ta'lim usuli – o'quvchilarga aniq yechimi bo'lmagan savollar beriladi. Ular muammoni tahlil qiladi, turli g'oyalarni ilgari suradi va echim topishga harakat qiladi. Bu jarayon o'quvchining mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini faollashtiradi.

Loyihalash metodi – o'quvchilar kichik guruhlarda yoki individual tarzda loyiha yaratadi (masalan: "Toza havo nima uchun kerak?", "Men daraxtni qanday parvarish qilaman?"). Bu metod o'quvchilarda izlanish, rejalashtirish, ijod qilish va taqdimot qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Tajriba va kuzatuv usuli – tabiiy fanlar mazmuni tajriba o'tkazish orqali o'zlashtirilganda, o'quvchilar bilimni o'zlari "kashf" qilgandek his qiladilar. Bu esa darsga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Rol o'ynash va dramatizatsiya – o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularni dars mavzusi bilan his-tuyg'ular orqali bog'laydi. Masalan, o'simliklar hayoti haqida o'tilgan mavzuda o'quvchilar o'zlarini daraxt, qush, quyosh kabi obrazlar sifatida

tasavvur qilgan holatda voqeani jonlantiradilar. Savol-javob va muloqot usullari – ochiq savollar berish, o‘quvchilarning javoblarini tahlil qilish, ularni fikrlashga undash orqali darsga intellektual dinamika olib kiriladi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishi, o‘z ustida ishlashi va o‘zaro hamkorlikda bilim egallashi uchun sinfda ishonchli, iliq va do‘stona muhit yaratilishi zarur. Aynan shunday sharoitda ijodkorlik va yangilikka intilish rivoj topadi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda ijodiy muhitni shakllantirish — zamonaviy ta’lim oldidagi eng muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, tabiiy fanlar darslarida bu muhitni yaratish o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi, ularda mustaqil qaror qabul qilish, kuzatuvchanlik, izlanishga qiziqish va ilmiy tafakkurni rivojlantiradi. Tabiiy fanlarning mavzulari o‘z mazmuni bilan o‘quvchilarda savol berishga, tajriba o‘tkazishga, voqealarni tahlil qilishga va o‘z fikrini asoslashga imkon yaratadi. Ijodiy muhitda o‘qituvchi muhim figuradir. U o‘quvchini passiv eshituvchidan faol ishtirokchiga aylantiruvchi, darsni qiziqarli, sermazmun va interfaol tarzda olib boruvchi ijodkor rahbar bo‘lishi lozim. Shu boisdan, har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi metodik yondashuvlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, har bir darsda o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini ochishga harakat qilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, ijodiy muhit nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularni kelajakda jamiyatning faol, mustaqil, yangilikka ochiq va mas’uliyatli fuqarolari sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim-tarbiya jarayonining eng muhim maqsadiga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abduqodirova M. “Boshlang‘ich ta’limda innovatsion metodlar.” – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
2. Hasanboyeva G. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan ijodiy ishlar olib borish metodikasi.” – Samarqand: Ilm Ziyo, 2020.

- 3.Qodirova N., Soliyeva D. “Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar.” – Toshkent: Fan, 2022.
- 4.Karimova N. “Tabiiy fanlarni o‘qitishda tajriba va kuzatuv usullarining samaradorligi.” // “Boshlang‘ich ta’lim muammolari” ilmiy jurnali, 2023, №1, 45-50-betlar.
- 5.Bahromova D. “Ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi.” – Buxoro: Ilmiy izlanish, 2021.
- 6.Vygotsky, L.S. “Imaginative Thinking in Childhood.” – Cambridge, MA: MIT Press, 2004.
- 7.Robinson, K. “Out of Our Minds: Learning to be Creative.” – Oxford: Capstone, 2017.
- 8.Dewey, J. “Experience and Education.” – New York: Macmillan, 1938.
- 9.Azizxo‘jayev A.A. “Pedagogika.” – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
- 10.O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. “Boshlang‘ich ta’lim uchun tabiiy fanlar fan dasturi.” – Toshkent, 2022.